

Soykırım Suçlarında Zaman Aşımı Sorunu

The Matter of Limitation on Genocidal Crimes

Ar. Gör. Sümeyra Altiner*

Ufuk Üniversitesi

ÖZET Bir uluslararası hukuk suçu olarak kabul edilen soykırım suçu hakkında, yasal zamanaşımı sürelerinin uygulanıp uygulanmayacağı konusu tartışmalıdır. Bu konuda uluslararası sözleşmeler yapılmış olmasına rağmen, sorun yine de çözülememiştir. Çünkü, bu defa da sözleşmelerin geriye yürüyüp yürümeyeceği sorunu doğmuştur. Soykırım suçlarında zamanaşımı sorunu önem arzeden bir konu olduğu için, çalışmada bu sorunun açıklığa kavuşturulmasına yardımcı olunacaktır.

ANAHTAR KELİMELER Soykırım, zamanaşımı, Birleşmiş Milletler, geriye yürüme

ABSTRACT There is a discussion about the non-applicability statutory limitations to crime of genocide, which is admitted as an international crime. Although a lot of international convention has been concluded on this subject, the matter hasn't yet been solved. This is due to the problem on the retroactivity of conventions. Due to limitations to genocide, this paper will help to solve this criticised matter.

KEY WORDS Genocide, limitation, prescription, United Nations, retroactivity

GİRİŞ

Soykırım suçu, bir uluslararası suç olarak kabul edilmektedir. Soykırım fiili, Uluslararası Hukuk açısından yasaklanmış ve ilk kez 1948 tarihli Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi¹ ile düzenleme altına alınmıştır. Sözleşme ile devletler, soykırım suçunu önleme, bu konuda iç hukuklarında gereken düzenlemeleri yaparak bu suçu işleyenleri etkin bir şekilde cezalandırma yükümlülüğü altına girmişlerdir.

Ceza hukuku açısından suçların dava ve ceza zamanaşımına tabi olması, iç hukukta öngörülen zamanaşımı sürelerinin dolması üzerine, bu suçların soruşturulması ve dava açılması önünde bir engel oluşturmaktadır. Suçların sonsuza kadar kovuşturulması mümkün ve doğru olamayacağından, adi suçlarda zamanaşımı sürelerinin uygulanarak takipten vazgeçilmesi bir ihtiyaç olarak ortaya çıkabilir. Fakat, soykırım suçu bir insanlık suçu olarak, diğer adi suçlardan farklı ve özelliği olan bir suç olduğundan, bu suçlar açısından da kategorik olarak zamanaşımı uygulanması, bu çok ağır suçları işleyenlerin cezasız kalmasını doğurur ki bu, adalet duygusuna aykırıdır.

*. Ufuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Bilim Dalı.

1. Sözleşme metni ve taraf devletler için Bkz. dipnot 12.

Soykırım suçlarında yasal zamanaşımı süresinin uygulanıp uygulanmayacağı konusu uluslararası hukukta tartışmalıdır. Eğer uygulanması kabul edilirse, soykırım suçu işlemiş olanların cezasız kalmasına neden olabilecektir; uygulanmamasının kabulü halinde ise, soykırım yasağı kötüye kullanılarak ve çok genişletilerek yüzyıllar öncesinde işlenen suçların yargılanmasını gündeme getirebilecektir. Bu da siyasi sömürünün yolunu açacaktır. Bu sebeple zamanaşımı, oldukça önem arzeden bir konudur. Bu amaçla, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından “Yasal Zamanaşımı Kısıtlamalarının Savaş Suçları ve İnsanlığa Karşı Suçlara Uygulanmasına İlişkin Sözleşme”² hazırlanmış ve bu konuda yasal zamanaşımı sürelerinin ortadan kaldırılması kabul edilmiştir. Ancak bu defa da, Sözleşme’de yer alan suçlar için hangi tarihten sonra işlenmiş suçlar hakkında zamanaşımı süresinin uygulanmayacağı konusu tartışmalı hale gelmiştir. Bu tartışmanın çıkış noktası ise, Sözleşme’nin 1. maddesindeki “*işlendikleri tarihe bakılmaksızın*” ifadesidir.

Bu çalışmanın amacı, soykırım suçlarında zamanaşımı sorununun açıklığa kavuşturulmasına yardımcı olmaktır. Çalışmada bu yönde, öncelikle genel olarak soykırım kavramı ve Soykırım Sözleşmesi hükümleri, ardından soykırım suçlarında zamanaşımı konusu ayrıntılı olarak incelenecektir. Bu başlık altında, BM ve Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Sözleşmeler³ ve Sözleşmelerin tartışmalı ve açıklanması gereken hükümleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca, uluslararası nitelikli ceza mahkemeleri statüleri⁴ zamanaşımı konusu açısından incelenecek ve son olarak da Türk Ceza Kanunu’ndaki soykırım ile ilgili düzenlemeye kısaca değinilecektir.

1—SOYKIRIM KAVRAMI VE SOYKIRIM SÖZLEŞMESİ

Kelime anlamı “*Milli, irki veya dinsel bir grubun tamamen veya kısmen yok edilmesi için adam öldürme, bedensel ve ussal (akli) melekelerin esaslı olarak zarara uğratılması gibi sebeplerle insan topluluğunun ortadan kaldırılmasına yönelik eylemler*”⁵ olan soykırım kavramı, ilk kez Yahudi asıllı ve kendisi de zulümden kaçan bir hukukçu olan Rap-

2. Sözleşme metni için Bkz. dipnot 24. ve taraf devletler için Bkz. dipnot 39.

3. Bu Sözleşmeler “Yasal Zamanaşımı Kısıtlamalarının Savaş Suçları ve İnsanlığa Karşı Suçlara Uygulanmasına İlişkin Sözleşme” ve “Yasal Zamanaşımı Kısıtlamalarının İnsanlığa Karşı Suçlar ve Savaş Suçlarına Uygulanmamasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi”dir.

4. Bu Mahkeme Statüleri, Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi Statüsü, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü ile Uluslararası Hukuk Komisyonunun Uluslararası Ceza Mahkemesi ile ilgili Taslak Statüsü ve Roma Statüsü’dür.

5. Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2002, s. 458.

hael Lemkin tarafından 1944 tarihli, Almanya'nın işgal ettiği bölgelerdeki vahşeti anlatan, "Axis Rule in Occupied Europe" adlı eserinde kullanılmıştır. Lemkin, halk anlamına gelen Yunanca "genos" ile öldürme anlamına gelen Latince "cide" kelimelerinden türettiği "genocide" kavramı ile, Nazi işgalindeki uygulamaları anlatmaya çalışmıştır.⁶

Soykırım kavramının ilk kez bir uluslararası Sözleşme'de yer alması, BM Genel Kurulu'nun yaptığı çalışmalar sayesinde olmuştur. BM Genel Kurulu, 11 Aralık 1946 tarih ve 96/I sayılı Kararı⁷ olarak, soykırım konusunda bir antlaşma yapılması için hazırlıklara başlanması gerektiğini kararlaştırmıştır. Karar üzerine BM'de insan haklarından sorumlu olan BM Ekonomik ve Sosyal Konsey denetiminde bir *Ad hoc* Komite kurulmuştur. Başkanı BM İnsan Hakları Dairesi Müdürü John Humphrey olan ve Donnedieu de Vebres, Vespasion Pella ve Raphael Lemkin olmak üzere 3 uzmandan oluşan⁸ bu Komite, derhal çalışmalara başlayarak bir Sözleşme Taslağı hazırlamıştır.⁹ Hazırlanan Taslak, Genel Kurul tarafından hiçbir çekimser oy kullanılmadan oybirliği ile alınan¹⁰ 9 Aralık 1948 tarih ve 260/III sayılı Karar¹¹ ile "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme" olarak kabul edilmiştir.¹² Sözleşme'nin yirminci onay veya katılım belgesinin BM Genel Sekreterine tevdi tarihinden itibaren doksan gün sonra yürürlüğe gireceği kararlaştırılmıştır (m. 13/2). Gerekli onay şartı sağlandıktan sonra, Sözleşme 12 Ocak 1951 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Soykırım Sözleşmesi'nin 2. maddesinde soykırımın tanımı yapılmış ve soykırım olarak kabul edilen fiiller tek tek sayılmıştır. Buna göre soykırım suçu, milli, etnik, ırki veya dini bir grubu¹³ kısmen veya tamamen yok etmek için;

6. John Quigley, *The Genocide Convention, An International Law Analysis*, Ashgate Publishing Limited, 2006, s. 5.
7. A/RES/96(I) Karar için Bkz. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/47/IMG/NR003347.pdf?OpenElement> <e.t. 3.11.2010>
8. Mohamed M. El Zeidy, *The Principle of Complementarity in International Criminal Law: Origin, Development and Practice*, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2005, s. 77.
9. Jeffrey S. Morton, "The International Legal Adjudication of The Crime of Genocide", *ILSA Journal of International & Comparative Law Review*, Vol: 7, 2000-2001, s. 336.
10. Thomas W. Simon, "Defining Genocide", *Wisconsin International Law Journal*, Vol: 15, 1996-1997, s. 244.
11. A/RES/260(III) Karar için Bkz. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/044/31/IMG/NR004431.pdf?OpenElement> <e.t. 3.11.2010>
12. Sözleşme metni için Bkz. <http://www.un-documents.net/cppcg.htm> <e.t. 3.11.2010> Sözleşme'ye 141 devlet taraftır. Taraf devletler için Bkz. http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=UNTSO-NLINE&tabid=2&mtdsg_no=IV-1&chapter=4&lang=en#Participants <e.t. 3.11.2010> Sözleşme'nin Türkçe metni için Bkz. Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar*, 5. Bası, Beta, İstanbul, 2009, s. 325-327. Maddelerin Türkçe tercümesi adı geçen eserden alınmıştır. Bundan sonraki madde tercümeleri için ayrıca atıf yapılmayacaktır. Ayrıca adı geçen Sözleşme, bundan sonra "Soykırım Sözleşmesi" olarak anılacaktır.
13. Grupların tanımlanması hakkında geniş bilgi için Bkz. Simon, s. 244-247.

- a. Grup âzalarının katli,
- b. Grup âzalarının bedeni ve akli melekelerinin ciddi surette haleldar edilmesi,
- c. Grubun, bedeni varlığının kısmen veya tamamen imhasına müncer olacak hayat şartlarına kasten tabi tutulması,
- d. Grup içinde doğumları sekteye uğratabilecek tedbirler alınması,
- e. Bir grup çocuklarının diğer bir gruba zorla nakledilmesi,

fiillerinden herhangi birinin işlenmesi sonucu oluşur.

Soykırım suçunun oluşabilmesi için, maddede sayılan fiillerin bir grubun üyelerine karşı işlenmesi gerekir. Herhangi bir kişiye karşı belirtilen fiillerin işlenmesi, soykırım suçunu oluşturmaz. Zira bu kişinin seçilmesi, onun milli, etnik, ırki veya dini bir gruba mensup olmasından dolayıdır.¹⁴ Soykırım sayılan fiilin bir insan grubuna karşı işlenmesi gereklidir; fakat yeterli değildir. Ayrıca, bu fiillerin milli, etnik, ırki veya dini bir grubu kısmen veya tamamen yok etmek kastıyla işlenmesi gerekir.¹⁵ Böylece özel kastın (*dolus specialis*) yokluğu da, aynı şekilde işlenen fiilin soykırım suçu olarak kabul edilmesine engeldir.

Bu noktada, soykırım ile insanlığa karşı suçlardan birisi olan zulüm (persecution) arasındaki farka işaret etmek gerekir. Zulüm, diğer bir ifadeyle eziyet, bireyleri temel haklarından yoksun bırakmadır. Burada hedef, bir gruba mensup üyelerden biridir.¹⁶ Fakat soykırımda hedef, o grubu yok etmektir. Yok etme kastının olmaması, işlenen suç soykırım suçundan çıkarıp eziyet suçu haline getirir.¹⁷ Bu sebeple, iki kavram birbirine benzer gibi görünse de aslında farklıdır. Aynı şekilde soykırım suçu, insanlığa karşı suçlardan bir diğeri olan yok etme (extermination) suçundan da farklıdır. Çünkü yok etme fiilinde de belli bir grup değil, sivil nüfustan mümkün olabildiği kadar çok insan öldürmek hedeflenir.¹⁸

Sözleşme'nin 3. maddesinde, dört cezalandırılabilir fiil daha eklenmiştir. Buna göre, sadece soykırım olarak kabul edilen fiilleri işlemek değil, aynı zamanda soykırımı irtikap için anlaşma, soykırımı irtikap için doğrudan doğruya veya aleni olarak tahrik, soykırımı teşebbüs, soykırımı iştirak da cezalandırılmaktadır.

14. Antonio Cassese, *International Criminal Law*, Second Edition, Oxford University Press, 2008, s. 137.

15. "Kısmen" ifadesindeki farklı yorumlar için Bkz. William A. Schabas, *Genocide in International Law, The Crime of Crimes*, Second Edition, Cambridge University Press, 2009, s. 277-286. ; Ayrıca "kısmen veya tamamen" ifadesinin anlamı hakkında Bkz. David Alonzo-Maizlish, "In Whole or In Part: Group Rights, The Intent Element of Genocide and The 'Quantitative Criterion'", *New York University International Law Journal*, Vol: 77, 2002, s. 1369-1403.

16. Kriangsak Kittichaiseree, *International Criminal Law*, Oxford University Press, 2001, s. 72.

17. Schabas, s. 261-262.

18. Quigley, s. 12.

Soykırım suçu veya soykırım olarak kabul edilen fiilleri işleyen kişilerin cezalandırılması sırasında, failin kimliği bir önem taşımamaktadır. Hükümetin veya üstün emri ni yerine getiren kişiler ya da özel kişiler (bundan kasıt asker kişilerdir), bu fiilleri işlemleri halinde soykırım suçundan yargılanacak ve cezalandırılacaklardır. Bu husus, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurucu antlaşması olan Roma Statüsü¹⁹ düzenlemesi ile paralellik arz etmektedir. Roma Statüsü'nde de 18 yaşından büyük herkesin, devlet başkanları dahil, yargılanabileceği düzenleme altına alınmıştır (m. 25, 26, 27, 28).

Soykırım Sözleşmesi'ndeki hükümlere göre soykırım suçuyla yargılanan ilk kişi Adolf Eichmann olmuştur.²⁰ Adolf Eichmann, II. Dünya Savaşı sırasında Yahudiler'in yok edilmesinde önemli bir görev üstlenmiş ve İsrail Mahkemesi tarafından, 1961 yılının Aralık ayında ölüme mahkum edilmiştir. Eichmann, suçun işlendiği tarihte Alman vatandaşı olduğunu ve suçtan zarar görenlerin de Alman vatandaşı olduğunu, bu nedenle İsrail'in yargı yetkisinin olmadığını iddia etmiştir. Ancak, Eichmann'ın temyiz istemi İsrail Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiş ve 31 Mayıs 1962 tarihinde cezasının infazına karar verilmiştir.²¹

Soykırım Sözleşmesi'nde dikkat çeken ve bir o kadar da önem arzeden düzenleme, 7. maddedir. Maddeye göre, soykırım suçunu işleyen kişilerin bu suçları, siyasi suç olarak kabul edilmeyecektir. Dolayısıyla bu suçu işleyen kişiler iadeye tabi olabilecektir. Bilindiği gibi, siyasi suçları işleyenler suçluların iadesi kapsamına alınmamakta ve bu kişiler vatandaşı olduğu veya suçu işleyerek kaçtığı başka bir devlete iade edilmemektedir. Fakat bu madde sayesinde, soykırım suçu işleyenlerin iadesi mümkün olabilecektir.

Sözleşme ile ilgili olarak belirtilmesi gereken son husus, soykırımın ne zaman işlendiğinin bir öneminin olmamasıdır. Soykırım suçu barış veya savaş zamanında işlenmiş olsun, uluslararası bir suç olarak kabul edilmiştir ve âkit devletler bu suçu önlemek ve cezalandırmakla yükümlüdürler. Sözleşme'nin 6. maddesine göre soykırım suçunu cezalandırmaya yetkili olan devlet, ülkesinde suç işlenen devlettir. Fakat Sözleşme'ye göre, Milletlerarası Ceza Divanının yargı yetkisini tanımış olan devletler açısından, Milletlerarası Ceza Divanı da suçu yargılamaya yetkili olabilir. Soykırım Sözleşmesi'nin yapıldığı yıl olan 1948 yılında, henüz uluslararası nitelikli bir ceza mahkemesi yoktu. Belli olaylar için II. Dünya Savaşı'ndan sonra Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi (NUAM) ve Tokyo Uluslararası Askeri Mahkemesi ile Soğuk Savaştan sonra Ruanda Uluslararası Ceza

19. Roma Statüsü metni için Bkz. http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/EA9AEFF7-5752-4F84-BE94-0A655EB30E16/0/Rome_Statute_English.pdf <e.t. 5.11.2010>

20. Schabas, s. 247.

21. *Encyclopedia of Public International Law*, Vol: 8, Amsterdam, 1985, s. 257.

Mahkemesi ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) kuruldu; fakat, bunlar genel yetkili değildi. Burada kastedilen Milletlerarası Ceza Divanı, ancak 2002 yılında çalışmaya başlayan Uluslararası Ceza Mahkemesi olmuştur. BM'nin öncülüğünde kurulan UCM, genel yetkili bir mahkemedir. Bu Mahkeme yargı yetkisini, kurucu antlaşması olan Roma Statüsü'nü onaylayan devletlerin ülkelerinde işlenen suçlar için kullanabilir. UCM'nin yargı yetkisine giren suçlar soykırım, saldırı suçu, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarıdır. Roma Statüsü m. 6'daki soykırım tanımı, Soykırım Sözleşmesi'nin 2. maddesindeki tanım ile aynıdır. Bu sebeple, ülkesinde soykırım suçu işlenen devletler açısından, bu devletlerin UCM'ye taraf olmaları durumunda, UCM de ilgili devlet yanında bu suçları yargılamakta yetkili olabilecektir.

Sözleşme'nin 5. maddesi ile âkit devletler, Soykırım Sözleşmesi'nin hükümlerinin uygulanmasını sağlamak üzere, kendi anayasalarına uygun gerekli tedbirler almayı ve soykırım sayılan fiilleri işleyenlerin cezalandırılması için gerekli düzenlemeler yapmayı taahhüt etmişlerdir. Türkiye de Soykırım Sözleşmesi'nin tarafı olarak, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 76. maddesinde soykırım suçunu düzenlemiştir.²² Maddedeki soykırım suçunun tanımı, 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi'nin 2. maddesindeki tanımın aynısı olmakla birlikte, “*bir planın icrası suretiyle*” ifadesi getirilerek, bu suçun önceden yapılan bir plan çerçevesinde işlenebileceği öngörülmüştür. TCK m. 76'da soykırım suçu failine verilecek cezanın müebbet hapis cezası olarak belirlenmesi, Türkiye'nin bu suça karşı oldukça sıkı bir tutum içinde olduğunun bir göstergesidir.

Devletlerin Soykırım Sözleşmesi'nden doğan sorumlulukları *erga omnes* bir niteliğe sahiptir. Ayrıca, Soykırım Sözleşmesi'nin getirdiği kurallar, *jus cogens* nitelikli kurallar haline gelmiş ve böylece Sözleşme'ye taraf olmayan devletleri de bağlar nitelik kazanmıştır.²³

2—ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDE YER ALAN ZAMANAŞIMI SORUNU

Soykırım suçlarında zamanaşımı uygulanıp uygulanmayacağı konusu uluslararası hukukta tartışmalıdır. Soykırım suçu işlediği iddia edilen kişileri yargılamak için soykırım suçlarında zamanaşımı uygulanmayacağını iddia eden devletler, bu iddialarını des-

22. Soykırım Sözleşmesi'nin 5.maddesine göre taraf devletler, Sözleşme hükümlerine etkinlik kazandırmak ve Sözleşme'de düzenleme altına alınan soykırım suçunu işleyenleri cezalandırmak için Anayasalarında öngörülen usule uygun olarak gerekli kanunları çıkarmakla yükümlüdürler. Türkiye de Sözleşme'nin bir âkit tarafı olarak (Sözleşme'ye 31.7.1951 tarihinde taraf olmuştur) bu yükümlülüğünü, 1 Haziran 2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK'nın 76. maddesinde soykırım suçunu düzenleyerek gecikmeli de olsa yerine getirmiştir.

23. Cassese, s. 130.

teklemek için 26 Kasım 1968 tarihli “Yasal Zamanaşımı Kısıtlamalarının Savaş Suçları ve İnsanlığa Karşı Suçlara Uygulanmasına İlişkin Sözleşme”yi²⁴ ileri sürerler. Acaba devletlerin dayandıkları bu Sözleşme, soykırım suçlarına zamanaşımı uygulanmasını engellemekte midir? Bu Sözleşme’ye dayanarak, soykırım suçlarında zamanaşımı uygulanmaması mümkün müdür? Eğer mümkünse, hangi tarihten sonra işlenmiş olan soykırım suçları esas alınacaktır? Bu soruların cevabını bulmak için, adı geçen Sözleşme’nin incelenmesi gerekmektedir. Bunun dışında, Avrupa Konseyi tarafından aynı konuda hazırlanan Avrupa Sözleşmesi’ne ve uluslararası nitelikte olan ceza mahkemelerinin kurucu statülerine de değinmek gerekmektedir.

A—YASAL ZAMANAŞIMI KISITLAMALARININ SAVAŞ SUÇLARI VE İNSANLIĞA KARŞI SUÇLARA UYGULANMASINA İLİŞKİN SÖZLEŞME

BM Genel Kurulu tarafından 26 Kasım 1968 tarih ve 2391 (XXIII) sayılı Karar²⁵ ile kabul edilen “Yasal Zamanaşımı Kısıtlamalarının Savaş Suçları ve İnsanlığa Karşı Suçlara Uygulanmasına İlişkin Sözleşme”, 26 Kasım 1968 tarihinde imzaya açılmış ve 11 Kasım 1970 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

1968 tarihli Sözleşme’nin amacı, Sözleşme’nin önsözünde belirtildiği şekliyle şöyledir: “Savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar, uluslararası hukukta çok ağır suçlar arasında yer almaktadır. Bu suçların etkili bir şekilde cezalandırılması, bu suçları önlemenin, insan hakları ve temel hakların korunmasının ve uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasının en etkili yoludur. Devletlerin iç hukuklarında adi suçlar için uyguladıkları zamanaşımı sürelerinin bu suçlara da uygulanması, bu suçları işleyenlerin yargılanmaları ve cezalandırılmalarını etkisiz kılmakta ve bu durum dünya kamuoyunda büyük bir endişeye neden olmaktadır. Bu sebeple, bu Sözleşme’yle savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar hakkında zamanaşımı sürelerinin kaldırılması ve bu uygulamanın evrensel hale getirilmesi gerekli hale gelmiştir.”

Buna göre 1968 tarihli Sözleşme, işlendikleri tarihe bakılmaksızın, özellikle II. Dünya Savaşı sırasında işlenen savaş suçları ve insanlığa karşı suçlarda zamanaşımı süresi uygulanmayarak, bu suçları işleyip kaçanların yakalanarak yargılanması ve cezalan-

24. Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity. Sözleşme metni için Bkz. <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/warcrimes.pdf> <e.t. 8.11.2010> Taraf devletler için Bkz. dipnot 39. Bundan sonra adı geçen Sözleşme, “1968 tarihli Sözleşme” olarak anılacaktır.

25. A/RES/2391(XXIII) Karar için Bkz. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/243/51/IMG/NR024351.pdf?OpenElement> <e.t. 8.11.2010>

dırılmasını sağlamak amacıyla yapılmıştır. Zaten Sözleşme'nin hazırlık çalışmaları sırasında da, savaş suçları ile insanlığa karşı suçların faillerinin yakalanması, tutuklanması ve cezalandırılması fikri, devletler tarafından genel olarak kabul görmüştür.²⁶

Sözleşme'nin uygulama alanına giren suçlardan birisi, savaş suçlarıdır. Sözleşme'de, 8 Ağustos 1945 tarihli NUAM Statüsü'nde belirtilen ve BM Genel Kurulu'nun 13 Şubat 1946 tarih ve 3(I) sayılı ve 11 Aralık 1946 tarih ve 95(I) sayılı kararlarıyla da teyit edilen ve özellikle savaş mağdurlarının korunmasına dair 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde sayılan "ağır ihlal" (grave breaches) halleri savaş suçları olarak kabul edilmektedir.

1968 tarihli Sözleşme'nin 1. maddesinin (b) bendine göre ise savaş ya da barış zamanında işlenmiş olsun, 8 Ağustos 1945 tarihli NUAM Statüsünde belirtilen ve BM Genel Kurulu'nun 13 Şubat 1946 tarih ve 3(I) sayılı ve 11 Aralık 1946 tarih ve 95(I) sayılı kararlarıyla da teyit edilen, silahlı saldırı ya da işgalden doğan tahliye²⁷ ve ayrılma politikasından kaynaklanan insanlık dışı hareketler ve de işlendikleri ülkede suç olarak kabul edilmese bile Soykırım Sözleşmesi'nde düzenleme altına alınan soykırım suçları, insanlığa karşı suçlardır.

1968 tarihli Sözleşme'nin 1. maddesinde NUAM Statüsü'nden bahsedildiği ve bu Statüde de yalnızca savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar yargılama konusu yapıldığı için, Sözleşme'nin uygulama alanı da bu suçlarla sınırlanmıştır. Fakat, NUAM Statüsü'nden farklı olarak, Sözleşme'de istisnai olarak, taşıdığı önem dolayısıyla soykırım suçları da söz konusu Sözleşme'nin uygulama alanına alınmıştır.

Sözleşme'nin 1. maddesine göre, yukarıda sayılan suçlar hakkında, işlendikleri tarihe bakılmaksızın zamanaşımı süresi uygulanmayacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, "*işlendikleri tarihe bakılmaksızın*" ifadesidir. Bu ifade, Sözleşme'nin geçmişe dönük olarak uygulanabileceği anlamını çağırırtsa da aslında durum öyle değildir. Sözleşme'nin 8. maddesine göre, Sözleşme onuncu onaylama ya da katılma belgesinin BM Genel Sekreterine tevdi edilmesinden itibaren doksanıncı gün yürürlüğe girecektir. Buna göre, haklarında yasal zamanaşımı uygulanmayacak savaş suçları ve insanlığa kar-

26. Shavarsh Toriguian, *The Armenian Question and International Law*, ULV Press, La Verne, California, USA, 1988, s. 37.; Robert H. Miller, "The Convention on The Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity", *American Journal of International Law*, Vol: 65, 1971, s. 477.

27. "*Silahlı saldırı ya da işgalden doğan tahliye*" ifadesi, Birleşik Arap Cumhuriyeti ve Lübnan'ın isteği üzerine madde metnine eklenmiştir. Toriguian, s. 38. Arap Devletleri, Orta Doğu'daki Arap ülkelerinin İsrail tarafından işgal edilmesinden kaynaklanan insanlığa karşı suçlar için bu ifadenin madde metnine alınmasını istemiştir. Miller, s. 490.

şı suçlar, Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden sonra, yani 11 Kasım 1970 tarihinden sonra işlenecek olan savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardır. Bu tarihten önce işlenmiş olan söz konusu suçlar hakkında zamanaşımı süresi işleyecektir.

Sözleşme'nin geriye yürümesi konusu, Sözleşme'nin âkit devletleri tarafından çok fazla tartışılmıştır. Örneğin Yunanistan, Sözleşme'nin geriye yürüme ile ilgili olan hükümlerinin hariç tutulması için bir sözleşme değişikliği teklifinde bulunmuştur. Yine aynı yönde Norveç'in bir talebi olmuş ve fakat reddedilmiştir.²⁸ Geriye yürüme ile ilgili sorun, aslında 1966 tarihli BM Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi'nin²⁹ 15. maddesi ile ortaya çıkmıştır. Sözleşme'nin 15. maddesinin 1. fıkrasında, hiçkimsenin işlediği zaman ulusal ya da uluslararası hukuka göre suç kabul edilmeyen bir fiil ya da ihmalden dolayı suçlanamayacağı ve hiçkimseye işlediği zaman verilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilemeyeceği belirtilmiştir. Aynı maddenin 2. fıkrasında ise, Sözleşme'deki hiçbir hükmün işlendiği zaman uluslararası toplum tarafından benimsenen hukuk genel ilkelerine göre suç kabul edilen fiil ya da ihmalden ötürü yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel olmayacağı kabul edilmiştir. Benzer bir hüküm, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin³⁰ 7. maddesinin 2. fıkrasında da vardır. Bu hükümler, sözleşme hükümlerinin geriye yürümesi konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.³¹

Antlaşmaların anayasası olarak bilinen 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin³² 28. maddesinde, antlaşmaların geriye yürümezliği kuralı düzenlenmiştir. 28. madde şöyledir:³³

“Andlaşmadan farklı bir niyet anlaşılmadıkça veya böyle bir niyet başka türlü tespit edilmedikçe, andlaşma hükümleri andlaşmanın bir taraf bakımından yürürlüğe girmesinden önce meydana gelen herhangi bir hareketle veya o vakiyla veya ortadan kalkan herhangi bir durumla ilgili olarak o tarafı bağlamaz.”

Buna göre, Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden önce ülkesinde savaş suçu ya da insanlığa karşı suç işlenmiş bir âkit devlet vatandaşını, bu suç dolayısıyla yargılama girişiminde bulunmak mümkün değildir. Böylece, Sözleşme hükümlerinin geriye yürüme-

28. Natan Lerner, “The Convention on The Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes”, *Israel Law Review*, Vol: 4, 1969., s. 520.

29. Sözleşme metni için Bkz. <http://www.hrweb.org/legal/cpr.html> <e.t. 9.11.2010>

30. Sözleşme metni için Bkz. <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm> <e.t. 9.11.2010>

31. Lerner, s. 521.

32. Sözleşme'nin orijinal metni için Bkz. http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf <e.t. 9.11.2010> Türkçe metni için Bkz. Gündüz, s. 184-208.

33. Maddenin Türkçe tercümesi Gündüz, s. 191'den alınmıştır.

si konusundaki tartışmalara, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin bu maddesi ile son nokta koyulmuştur.

Uluslararası Adalet Divanı da bu konuya, 1952 tarihli *Ambatielos Davası*'nda verdiği kararında yer vermiştir. Divan, Yunan Hükümeti'nin 1926 tarihli Antlaşmanın geriye dönük olarak uygulanmasını istediğini; Yunan Hükümeti'nin teorisinin kabul edilmesinin, 1926 tarihli Antlaşma'nın geriye dönük olarak uygulanması sonucunu doğuracağını; ancak Antlaşma'nın 32. maddesinin, Antlaşma'nın onaylanmasından sonra yürürlüğe gireceğini düzenlediğini; bu düzenlemenin doğru olmadığı iddiasının, eğer Antlaşma'da geçmişe dönük yorumlamayı gerekli kılan herhangi özel hüküm veya özel amaç olsaydı söz konusu olabileceğini; oysa davada böyle bir durumun olmadığını; o yüzden de, Antlaşma hükümlerinin geçmişe dönük olarak uygulanmasının imkansız olduğunu bildirmiştir.³⁴

1968 tarihli Sözleşme'ye taraf olan devletler, Sözleşme hükümlerinin geriye yürütmesi ile ilgili sıkıntıları kendileri açısından bertaraf etmek ve duruma açıklık getirmek için Sözleşme'ye bu yönde çekinceler koymuşlardır. Örneğin Peru, Anayasası'nın 103. maddesine uygun olarak, Sözleşme'de güvence altına alınan suçlar hakkında zamanaşımını uygulamasının, Sözleşme'nin kendisi açısından yürürlüğe girdiği tarihten sonra işlenen suçlar hakkında uygulanacağını beyan etmiştir. Yine Meksika, Anayasası'nın 14. maddesine göre, Sözleşme'nin kendisi açısından yürürlüğe girdiği tarihten sonra işlenecek olan Sözleşme'de belirtilen suçlar hakkında yasal zamanaşımı süresinin uygulanmayacağını açıklayıcı beyanla bildirmiştir.³⁵

Sözleşme hükümlerinin geriye yürüyemeyeceği, Sözleşme'nin 1. maddesinde düzenlenen soykırım suçlarından da anlaşılabilir. Söz konusu madde, Soykırım Sözleşmesi'nde tanımlanan soykırım fiillerinin de Sözleşme'nin uygulama alanına alındığı belirtilmiştir. Soykırım kavramının ilk kez Soykırım Sözleşmesi'nde düzenlendiği ve bu Sözleşme'nin de 1948 tarihli olduğu düşünülürse, 1968 tarihli Sözleşme'nin bu tarihten önce işlenen suçlar hakkında uygulanamayacağı açıktır.

Savaş suçları ve insanlığa karşı suçların faili olabilecek kişiler hakkında 1968 tarihli Sözleşme hükümleri uygulanacaktır. Suçun faili olarak kabul edilenler, derecesine bakılmaksızın devlet yetkilileri, belirtilen suçları bizzat işleyen, işlenmesine iştirak eden, işlenmesini azmettiren ya da suçun işlendiği ülkede suçun işlenmesine müsaade eden

34. UAD, *Ambatielos Davası*, 1.7.1952 tarihli kararı, s. 40. Karar için Bkz. <http://www.icj-cij.org/docket/files/15/1965.pdf> <e.t. 9.11.2010>

35. Sözleşme'nin V. ve VII. maddeler i için konulan çekinceler için Bkz. http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-6&chapter=4&lang=en <e.t. 9.11.2010>

devlet yetkilileridir. Madde metninde geçen “*derecesine bakılmaksızın*” ifadesi, teşebbüs edilmiş fakat yarım kalmış suçlardan tamamlanmış suçlara kadar olan suçun bütün derecelerini kapsamaktadır.³⁶ Ayrıca maddeden de anlaşılacağı gibi sadece gerçek kişiler suçun faili olabilirler.

Sözleşme’nin 3. maddesine göre, âkit devletler Sözleşme’nin tarafı olmakla, ülkelerinde gerekli bütün yasal tedbirleri, Sözleşme’de sayılan suçları işleyen suçluların iadesini mümkün kılacak düzenlemeleri yapmayı üstlenirler. Ayrıca Sözleşme’nin 4. maddesine göre âkit devletler, Sözleşme’de belirtilen savaş suçları ve insanlığa karşı suçların nerede işlendiğine bakılmaksızın, yargılanmaları ve cezalandırılmaları amacıyla bütün zamanaşımı sürelerinin ortadan kaldırılması için kendi anayasalarına uygun olarak gerekli düzenlemeler yapmayı taahhüt ederler. Söz konusu bu madde ile ilgili olarak Norveç Temsilcisi, Sözleşme’nin onaylanması sırasında zamanaşımı sonra ermiş olan suçlar hakkında devletlerin yargılama ve cezalandırma konusunda zorunlu tutulmasını teklif etmiş ve fakat bu teklif reddedilmiştir. Buna göre, Sözleşme’nin yürürlüğe girmesinden önce Sözleşme’de sayılan söz konusu suçlar, devletlerin ulusal hukuklarına göre suç olarak kabul edilmeseler bile, bu suçlar hakkında Sözleşme hükümleri uygulanacaktır.³⁷

Sözleşme’nin 4. maddesinde geçen “*kendi anayasalarına uygun olarak*” ifadesi, BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nin 2. maddesi ile birebir aynıdır³⁸ Anılan Sözleşme’nin 2. maddesine göre âkit devletler, Sözleşme’de tanınan hakları hiçbir ayırım yapmadan ülkesinde bulunan kişilere tanımayı ve bu haklara saygı göstermeyi taahhüt ederler ve bu haklar eğer ulusal yasalarında mevcut değilse, kendi anayasalarına ve Sözleşme hükümlerine uygun olarak gerekli düzenlemeler yapmayı taahhüt ederler.

Sözleşme’ye bugün itibarıyla 54 devlet taraftır.³⁹ Sözleşme’ye taraf devletlerin içinde, büyük devlet olarak yalnızca Rusya yer almaktadır. Ermenistan ise, bağımsızlığına kavuşur kavuşmaz, 23 Haziran 1993 tarihinde Sözleşme’ye katılma yoluyla taraf olmuştur. Türkiye ise Sözleşme’ye taraf değildir. Büyük Avrupalı Devletlerin ve dünyanın süpergücü olarak bilinen ABD’nin ise Sözleşme’ye neden taraf olmadığı anlaşılamamaktadır.

36. Toriguian, s. 39.

37. Toriguian,, s. 39-40. Miller, s. 488.

38. Lerner, s. 527.

39. Taraf devletler için Bkz. http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=IV-6&chapter=4&lang=en <e.t. 9.11.2010>

B—YASAL ZAMANAŞIMI KISITLAMALARININ İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR VE SAVAŞ SUÇLARINA UYGULANMAMASINA İLİŞKİN AVRUPA SÖZLEŞMESİ

1968 tarihli Sözleşme'nin Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından ilgi görmemesi üzerine Avrupa Konseyi, BM Genel Kurulu tarafından hazırlanan 1968 tarihli Sözleşme'nin ardından, kendi bünyesinde de bu yönde bir sözleşme yapmak için hazırlıklara başlamış ve 1974 tarihinde aynı adı taşıyan bir sözleşme metni hazırlamıştır. Sözleşme, 25 Ocak 1974 tarihinde imzaya açılmış ve 27 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁴⁰

1968 tarihli Sözleşme ile aynı adı taşıyan “Yasal Zamanaşımı Kısıtlamalarının İnsanlığa Karşı Suçlar ve Savaş Suçlarına Uygulanmamasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi”nin⁴¹ 1. maddesinde, hakkında zamanaşımı uygulanmayacak suçlar sayılmıştır. Sözleşme’de, 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi’nde düzenlenen insanlığa karşı suçlarla insancıl hukuk alanında yapılmış olan 1949 tarihli Savaş Alanındaki Hasta ve Yaralı Ordu Mensuplarının Durumlarının İyileştirilmesine İlişkin Cenevre Sözleşmesi’nin 50., 1949 tarihli Denizde ve Batıklardaki Hasta ve Yaralı Ordu Mensuplarının İyileştirilmesine İlişkin Cenevre Sözleşmesi’nin 51., 1949 tarihli Savaş Esirlerine Yapılacak Muameleye İlişkin Cenevre Sözleşmesi’nin 130. ve 1949 tarihli Savaş Esnasında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi’nin 147. maddelerinde düzenlenen suçların zamanaşımına uğramasını engellemek için, âkit devletlerin iç hukuklarında gerekli düzenlemeler yapmaları gerektiği düzenleme altına almıştır. Söz konusu Cenevre Sözleşmesi’nin bu maddelerinden 147. madde, savaş sırasında sivillerin korunmasına yöneliktir. Diğer maddeler ise savaş esirleri, yaralıları ve hastaların korunmasına ilişkindir.

Avrupa Sözleşmesi’nin 2. maddesinin 1. fıkrasında, Sözleşme hükümlerinin, Sözleşme’nin yürürlüğe girmesinden sonra işlenmiş olan suçlara uygulanacağı belirtilerek, Sözleşme’nin yürürlük tarihi ile ilgili ortaya çıkabilecek olası tartışmalar engellenmek istenmiştir. Aynı maddenin 2. fıkrasında ise bir istisnaya yer verilerek, Sözleşme’nin yürürlüğe girmesinden önceki zamanda yasal zamanaşımı süresi henüz dolmamış olan suçlar hakkında da Sözleşme hükümlerinin uygulanabileceği düzenleme altına almıştır.

40. Avrupa Konseyi’ne üye olup Sözleşme’ye taraf olan devletler Belçika, Bosna-Hersek, Hollanda, Romanya ve Ukrayna’dır. Avrupa Konseyi’ne üye olup Sözleşme’ye taraf olmayan devletler için Bkz. <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=082&CM=8&DF=22/10/2010&CL=ENG> <e.t. 9.11.2010>

41. European Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to Crimes against Humanity and War Crimes Sözleşme metni için Bkz. <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/082.htm> <e.t. 9.11.2010> Adı geçen Sözleşme, bundan sonra “Avrupa Sözleşmesi” olarak anılacaktır.

Her iki Sözleşme beraber düşünüldüğünde, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve konumuzun olan soykırım suçları hakkında yasal zamanaşımı süresi uygulanmayacaktır. Ancak bu uygulama, Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarihten sonra işlenecek olan suçlar hakkında geçerli olacaktır.

3—ULUSLARARASI *AD HOC* MAHKEMELERİN STATÜLERİNDE YER ALAN DÜZENLEMELER

A—NÜRNBERG ULUSLARARASI ASKERİ MAHKEMESİ STATÜSÜ

NUAM Statüsünün⁴² 1. maddesinde, Uluslararası Askeri Mahkemenin İngiltere (Birleşik Krallık), ABD, Fransa ve SSCB tarafından Avrupa'daki önemli savaş suçlarının adil ve hızlı bir şekilde yargılanması ve cezalandırılması amacıyla devletler arasında yapılan bir antlaşma ile kurulduğu yazmaktadır. Statü'nün 6. maddesinde cezalandırılacak suçlar sayılmıştır. Bunlar; barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardır. Statü'ye göre, bu suçların faili olan bireyler ya da örgüt üyeleri yargılanacak ve cezalandırılacaktır. Statü'de hangi tarihten sonra işlenecek olan suçların cezalandırılacağı belirtilmemektedir. Ancak, Mahkeme'nin kuruluş amacına bakıldığında bu kolaylıkla anlaşılabilir. Çünkü Mahkeme, II. Dünya Savaşı'nda Avrupa'da işlenen suçları yargılamak ve cezalandırmak için kurulmuştur. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Mahkeme Statüsü'nün saydığı suçlar içinde soykırım suçu yer almamaktadır. Bu durumun nedeni, o tarihte soykırımın henüz bir suç olarak kabul edilmemiş olmasıdır. Bu nedenle, soykırım suçlarında zamanaşımı uygulanmaması ile ilgili herhangi bir düzenleme de Statü'de bulunmamaktadır.

B—ESKİ YUGOSLAVYA ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ STATÜSÜ⁴³

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM), BM Sözleşmesi'nin VII. Bölümünde Güvenlik Konseyi'ne (GK) tanınan yetki ile GK tarafından alınan 827 sayılı karar⁴⁴ kurulmuştur. Mahkeme, 1 Ocak 1991 tarihinden itibaren Eski Yugoslavya toprakları, hava sahası ve deniz alanı içinde işlenen (m. 8) insanlığa karşı suçları yar-

42. Statü metni için Bkz. Christine Van Den Wyngaert, Guy Stessens, *International Criminal Law, A Collection of International and European Instruments*, Kluwer Law International, 1996, s. 419-425.

43. Statü metni için Bkz. Wyngaert ve Stessens, s. 427-436.

44. S/RES/827(1993) Karar için Bkz. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/306/28/IMG/N9330628.pdf?OpenElement> <e.t. 11.10.2010>

gılamak için kurulmuştur. Mahkeme'nin yargı yetkisi içine giren suçlardan birisi de soykırımdır. Statü'nün 4.maddesinde, soykırım tanımı ve soykırım sayılan fiiller ile cezalandırılacak fiiller, 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi'nin 2. ve 3. maddesinden alınarak birbir aynı yazılmıştır. Statü'nün 9. maddesinde de açıkça belirtildiği gibi, Mahkeme 1 Ocak 1991 tarihinden itibaren işlenen suçları yargılamak için kurulmuştur. Bu tarihten önce işlenen suçlar için yargı yetkisi bulunmamaktadır.

C—RUANDA ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ STATÜSÜ⁴⁵

Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM), Güvenlik Konseyi tarafından BM Sözleşmesi'nin VII. Bölümünde tanınan yetkiye dayanılarak 955 sayılı karar⁴⁶ ile kurulmuştur. Mahkeme, 10 Ocak 1994 ile 31 Aralık 1994 tarihleri arasında Ruanda'da ve Ruanda vatandaşlarına karşı işlenen soykırım ve diğer şiddet suçlarını yargılamak amacıyla kurulmuştur. EYUCM Statüsü'nde olduğu gibi, RUCM Statüsü'nde de soykırım suçu ve soykırım sayılan fiiller ile cezalandırılacak fiiller, Soykırım Sözleşmesi'nin 2. ve 3. maddesinden alınarak yazılmıştır. RUCM'nin yargı yetkisine tüm gerçek kişiler girmektedir. Statü'nün 1. ve 7. maddesine göre, Mahkeme'nin zaman bakımından yargı yetkisi 1 Ocak ile 31 Aralık 1994 tarihleri arasında işlenen suçlarla sınırlıdır.

Görüldüğü gibi, *ad hoc* mahkemelerin statülerinde soykırım ya da diğer uluslararası suçlar hakkında zamanaşımı uygulanmaması ile ilgili herhangi bir hüküm yer almamaktadır.

4—ULUSLARARASI HUKUK KOMİSYONUNUN ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ İLE İLGİLİ TASLAK STATÜSÜ'NDE VE ROMA STATÜSÜ'NDE YER ALAN DÜZENLEME

Uluslararası Hukuk Komisyonu 1994 yılında, kurulması planlanan UCM ile ilgili Taslak bir Statü⁴⁷ hazırlamıştır. Statü'de, Mahkeme'nin yapısı, yargılama usulü, yargılamaya hakim olan ilkelere yönelik düzenlemeler getirilmiştir. Taslak Statü'de, Mahkeme'nin yargılama alanına giren suçlar hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

45. Statü metni için Bkz. Wyngaert ve Stessens, s. 467-476.

46. S/RES/955(1994) Karar için Bkz. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/140/97/PDF/N9514097.pdf?OpenElement> <e.t. 11.10.2010>

47. Taslak Statü metni için Bkz. Wyngaert ve Stessens, s. 477-498.

UCM'yi kuran Roma Statüsü,⁴⁸ 17 Temmuz 1998 tarihinde kabul edilmiştir. Statü'nün yürürlüğe girebilmesi için 60 devletin onay şartı aranmış (m. 126) ve Statü 11 Nisan 2002 tarihinde 66 devlet tarafından onaylanarak 1 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. UCM ise, 11 Mart 2003 tarihinde çalışmaya başlamıştır.

Roma Statüsü'nün 11. maddesinde, UCM'nin zaman bakımından yargı yetkisi düzenlenmiştir. Buna göre Mahkeme, Statü'nün yürürlüğe girmesinden sonra işlenen soykırım (genocide), insanlığa karşı suçlar (crimes against humanity), savaş suçları (war crimes) ve saldırı suçu (crime of aggression) üzerinde yargı yetkisine sahiptir. Statü'ye sonradan taraf olan devletler açısından ise Mahkeme'nin yargı yetkisi konusunda bir istisna getirilmiştir. Söz konusu devletler açısından da Mahkeme'nin yargı yetkisi Statü'ye taraf olduktan sonra başlamakla birlikte, bu devletler tarafından bir bildirimde bulunulması durumunda, Statü'nün o devletler açısından yürürlüğe girmesinden önce işlenmiş olan suçlar hakkında da Mahkeme'nin yargı yetkisinin başlayabilmesi mümkündür (m. 11/2).

Roma Statüsü'nün 24. maddesinin 1. fıkrasında, kişi bakımından geriye yürümezlik düzenlenmiştir. Buna göre, hiçkimsenin Statü'nün yürürlüğe girmesinden önce işlenmiş olduğu bir fiilden dolayı cezai açıdan sorumlu tutulması mümkün değildir. Statü'nün 29. maddesinde ise zamanaşımı ile ilgili bir düzenleme vardır. 29. maddede, "*Mahkemenin yargı yetkisi içine giren suçlar, herhangi bir yasa sınırlanmasına konu olamaz.*" düzenlemesi yer almaktadır. Görüldüğü gibi Roma Statüsü'nde de soykırım ve UCM'nin yargı yetkisine giren diğer suçlar için zamanaşımısızlık öngörülmüştür. Ancak bu düzenleme, Statü'nün yürürlüğe girdiği tarih olan 1 Temmuz 2002 tarihinden sonra işlenen suçlar hakkında geçerli olacaktır.

5—TÜRK CEZA KANUNU'NDAKİ DÜZENLEME

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK'nın İkinci Kitap Birinci Kısımında uluslararası suçlar düzenlenmiştir. Bu suçlardan soykırım suçu TCK'nın 76. maddesinde, insanlığa karşı suçlar ise 77. maddede düzenleme altına alınmıştır. 76. mad-

48. Roma Statüsü metni için Bkz. dipnot 19. Sözleşmeye 110 devlet taraftır. Taraf devletler arasında Türkiye bulunmamaktadır. Türkiye'nin taraf olmaması konusunda ayrıntılı bilgi için Bkz. Uğur Bayılhoğlu, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, Cilt: 56, Ankara, 2007, s. 51-121. Taraf devletler için Bkz. http://www.iccnw.org/documents/Signatures-Non_Signatures_and_Ratifications_of_the_RS_in_the_World_November_2009.pdf <e.t. 11.10.2010> Roma Statüsü'nün Türkçe metni için Bkz. Devrim Aydın, *Uluslararası Ceza Mahkemesi Temel Belgeler Derlemesi*, Uluslararası Ceza Mahkemesi Türkiye Koalisyonu, Ankara, 2006, s. 1-80.

dedeki soykırım suçu, 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi'nin 2. maddesindeki tanımdan aynen alınmıştır. Ancak Sözleşme'den farklı olarak, maddede “*bir planın icrası suretiyle*” ifadesine yer verilmiş ve suçun kapsamı daraltılmaya çalışılmıştır.⁴⁹ Adı geçen her iki maddenin de 4. fıkrasında, zamanaşımı ile ilgili bir düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre, soykırım suçlarından ve insanlığa karşı suçlardan dolayı zamanaşımı süresi işlemecektir.

5252 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un yürürlük ile ilgili 13. maddesinde, TCK'nın 10. maddesi dışındaki diğer maddelerinin 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe gireceğini yazmıştır. Demek ki, soykırım ve insanlığa karşı suçları düzenleyen 76. ve 77. maddeler 1 Haziran 2005 tarihinden sonra yürürlüğe girmiştir. Ceza hukukunda “geçmişe yürümezlik” ilkesi geçerli olduğu için, bu tarihten sonra işlenecek olan söz konusu suçlar hakkında zamanaşımı süresi uygulanmayacaktır.

SONUÇ

“*Yasanın belirlediği koşullarda bir zamanın geçmesi ile bir hak kazanma veya bir yükten kurtulma*”⁵⁰ anlamına gelen zamanaşımı, uyuşmazlıkların ilelebet sürmesini engelleyen çok önemli bir işleve sahiptir. Ancak zamanaşımının bu işlevinin doğru kullanılması gerekmektedir. Uluslararası hukukta, devletlerin aralarındaki uyuşmazlıkları çözmeleri ya da zamanaşımının dolması ile aralarındaki husumetin unutulması ve yeni uluslararası ilişkilere başlanması, uluslararası toplumda barış ve güvenliğin sağlanması açısından çok önemlidir. 1968 tarihli Sözleşme, savaş suçları ve insanlığa karşı suçların faillerinin cezasız kalmalarını önlemek için yasal zamanaşımı sürelerinin kaldırılması yönünde hükümler getirmiş ve bu da oldukça isabetli olmuştur. Ancak bu Sözleşme'ye dayanarak, yıllar belki de yüzyıllar öncesinde gerçekleşen suçların cezalandırılmasını gündeme getirmek, hele de bunu, kasıtlı olarak bazı devletleri suçlama amacı ile yapmak hukuk dogmatikliği ile bağdaşmamaktadır.

1968 tarihli Sözleşme, soykırım suçları hakkında da zamanaşımı süresi uygulanmasını engellemektedir. Ancak, Sözleşme yalnızca NUAM Statüsü'nde yer alan savaş

49. TCK'nın 76. maddesinde “*bir planın icrası suretiyle*” ifadesine yer verilmesinin nedeni, TCK'nın gerekçesinde açıklanmıştır. Buna göre, Soykırım Sözleşmesi'nin 2. maddesindeki “*bir grubu kısmen veya tamamen yok etme*” ifadesi suçun oluşması için gerekli olan subjektif ölçüt, TCK'nın söz konusu maddesindeki bu ifade ise objektif ölçüttür. Bu ifade ile suç girişiminin planlı ve sistematik karakteri vurgulanmaya çalışılmıştır.

50. Yılmaz, s.958

suçları ve insanlığa karşı suçlar hakkında uygulanmaktadır. 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi'nde tanımlanan soykırım suçu da bu Sözleşme'nin uygulama alanına alınmıştır. Fakat Sözleşme, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 28. maddesi gereğince yürürlüğe girdiği tarihten sonra işlenecek olan suçlar hakkında uygulanabilir. Bu sebeple, 1915 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından Ermeniler'e karşı işlendiği iddia edilen soykırım fiilleri hakkında uygulanamaz.

Avrupa Sözleşmesi, 2003 yılında yürürlüğe girdi ve Sözleşme'ye taraf devlet sayısının çok az olması nedeniyle henüz bir uygulanma alanı bulamamıştır. Ayrıca, bu Sözleşme'ye büyük devletlerin taraf olmaması, Sözleşme'nin uygulanma şansının az olduğunu göstermektedir.

Uluslararası *ad hoc* mahkemelerin statülerinde de, uluslararası suçlarda zamanaşımı uygulanmaması ile ilgili herhangi bir madde yer almamaktadır. 2003 yılında çalışmaya başlayan ve genel nitelikli bir yetkiye sahip olan UCM'nin kurucu statüsü olan Roma Statüsü'nün 29. maddesinde zamanaşımı ile ilgili bir düzenleme vardır; ancak, bu düzenleme de Statü kapsamında düzenlenen suçlar hakkında geçmişe dönük olarak zamanaşımı uygulanması sonucunu doğurmamaktadır.

Bütün bu sebeplerden dolayı, soykırım suçlarında zamanaşımsızlık öngören uluslararası belgelerin amacından saptırılmayarak, yapıma amacına uygun olarak uygulanması, hem uluslararası hukuk kuralları hem de uluslararası toplumun menfaati bakımından gerekli ve önemlidir.

KAYNAKÇA

MAKALELER VE KİTAPLAR

- Aydın, Devrim, *Uluslararası Ceza Mahkemesi Temel Belgeler Derlemesi*, Uluslararası Ceza Mahkemesi Türkiye Koalisyonu, Ankara, 2006.
- Bayıllıoğlu, Uğur, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, Cilt: 56, Ankara, 2007. Uğur Bayıllıoğlu, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, Cilt: 56, Ankara, 2007, s. 51-121.
- Cassese, Antonio, *International Criminal Law*, Second Edition, Oxford University Press, 2008.
- Encyclopedia of Public International Law*, Vol: 8, Amsterdam, 1985.
- Gündüz, Aslan, *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar*, 5. Bası, Beta, İstanbul, 2009.
- Kittichaiseree, Kriangsak, *International Criminal Law*, Oxford University Press, 2001.
- Lerner, Natan, "The Convention on The Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes", *Israel Law Review*, Vol: 4, 1969, s. 512-533.
- Maizlish, David Alonzo, "In Whole or In Part: Group Rights, The Intent Element of Genocide and The 'Quantitative Criterion'", *New York University International Law Journal Review*, Vol: 77, 2002, s.1369-1403.
- Miller, Robert H., "The Convention on The Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity", *American Journal of International Law*, Vol: 65, 1971, s. 476-501.

- Morton, Jeffrey S., *The International Legal Adjudication of The Crime of Genocide*, *ILSA Journal of International & Comparative Law*, Vol: 7, 2000-2001, s. 329-351.
- Quigley, John, *The Genocide Convention, An International Law Analysis*, Ashgate Publishing Limited, 2006.
- Schabas, William A., *Genocide in International Law, The Crime of Crimes*, Second Edition, Cambridge University Press, 2009.
- Simon, Thomas W., "Defining Genocide", *Wisconsin International Law Journal*, Vol: 15, 1996-1997, s. 243-256.
- Toriguian, Shavarsh, *The Armenian Question and International Law*, ULV Press, La Verne, California, USA, 1988.
- Wyngaert, Christine Van Den, Stessens, Guy, *International Criminal Law, A Collection of International and European Instruments*, Kluwer Law International, 1996.
- Yılmaz, Ejder, *Hukuk Sözlüğü*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2002.
- Zeidy, Mohamed M. El, *The Principle of Complementarity in International Criminal Law: Origin, Development and Practice*, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2005.

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/47/IMG/NR003347.pdf?OpenElement> <e.t. 3.11.2010>
- <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/044/31/IMG/NR004431.pdf?OpenElement> <e.t. 3.11.2010>
- <http://www.un-documents.net/cppcg.htm> <e.t. 3.11.2010>
- http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/EA9AEFF7-5752-4F84-BE94-0A655EB30E16/0/Rome_Statute_English.pdf <e.t. 5.11.2010>
- <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/243/51/IMG/NR024351.pdf?OpenElement> <e.t. 8.11.2010>
- <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/warcrimes.pdf> <e.t. 8.11.2010>
- <http://www.hrweb.org/legal/cpr.html> <e.t. 9.11.2010>
- <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm> <e.t. 9.11.2010>
- http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf <e.t. 9.11.2010>
- http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-6&chapter=4&lang=en <e.t. 9.11.2010>
- <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=082&CM=8&DF=22/10/2010&CL=ENG> <e.t. 9.11.2010>
- <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/082.htm> <e.t. 9.11.2010>
- http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/EA9AEFF7-5752-4F84-BE94-0A655EB30E16/0/Rome_Statute_English.pdf <e.t. 11.10.2010>
- <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/306/28/IMG/N9330628.pdf?OpenElement> <e.t. 11.10.2010>
- <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/140/97/PDF/N9514097.pdf?OpenElement> <e.t. 11.10.2010>
- <http://www.icj-cij.org/docket/files/15/1965.pdf> <e.t. 9.11.2010>
- http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=UNTSOnline&tabid=2&mtdsg_no=IV-1&chapter=4&lang=en#Participants <e.t. 3.11.2010>
- http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-6&chapter=4&lang=en <e.t. 8.11.2010>
- http://www.iccnw.org/documents/Signatures-Non_Signatures_and_Ratifications_of_the_RS_in_the_World_November_2009.pdf <e.t. 11.10.2010>